Suomen ympäristökeskus SYKE
Finlands miljöcentral
Finnish Environment Institute

26.10.2022 SYKE/2022/1825-2

Eduskunnan ympäristövaliokunta

Viite: Lausuntopyyntö 12.10.2022

HE 141/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi jätelain muuttamisesta. Teema: kalastusvälineiden tuottajavastuu

Suomen ympäristökeskuksen kirjallinen asiantuntijalausunto

Suomen ympäristökeskus (SYKE) kiittää ympäristövaliokuntaa mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi jätelain muuttamisesta (HE 141/2022 vp). Ehdotetuilla muutoksilla pantaisiin täytäntöön tiettyjen muovituotteiden ympäristövaikutuksen vähentämistä koskeva direktiivi. Jätelain tuottajavastuusääntelyn piiriin sisällytettäisiin uusina tuoteryhminä useita kertakäyttöisiä muovituotteita sekä muovia sisältävät kalastusvälineet.

SYKE katsoo, että HE jätelain muuttamiseksi on huolellisesti valmisteltu sekä esitetyt uusitukset tulevat vaikuttamaan myönteisesti roskaantumisen vähenemiseen sekä kiertotalouden edistämiseen. Kalastusvälineiden tuottajavastuusta SYKE esittää seuraavia näkökohtia.

Roskaantumisen vähentäminen

Suomessa on verraten paljon vapaa-ajan kalastustoimintaa sekä merialueilla että sisävesissä. Siksi SYKE pitää ensiarvoisen tärkeänä, että kalastusvälineiden tuottajavastuu ja keräys kattaa riittävässä määrin molemmat alueet ja että se toteutetaan kalastajia motivoiden. Kuten esityksessä todetaan, SYKEn Suomen merialueen roskaantumisen lähteet -raportissa on arvioitu, että SUP-direktiivin määritelmää lähellä olevaa kalastusperäistä jätettä on rantaroskista 6,3 % kappalemääristä (Setälä & Suikkanen 2020). Määrä saattaa uusimpien arvioiden mukaan olla kuitenkin myös huomattavasti suurempi.

Esityksen tärkeänä tavoitteena on kiertotalouden edistäminen laajennetulla tuottajavastuulla, joka ulotetaan koskemaan kertakäyttöisiä muovituotteita ja muovia sisältäviä kalastusvälineitä. Kalastusvälinejäte ei nykyisin kuulu tuottajavastuun piiriin. Tuottajavastuussa tuotteiden valmistajilla ja maahantuojilla on velvollisuus järjestää tuotteidensa jätehuolto, kun ne poistetaan käytöstä. Tuottajavastuu on ollut Suomessakin käytössä jo pitkään monille tuoteryhmille, kuten pakkauksille, paperille, sähkö- ja elektroniikkalaitteille ja autorenkaille. Parhaimmillaan tuottajavastuu kytkee tuotteiden suunnittelijat ja valmistajat osaksi tuotteen koko arvoketjun vaiheita jätehuoltoon asti. Tutkimusten mukaan tuottajavastuujärjestelmillä on saavutettu merkittäviä tuloksia jätehuollon järjestämisessä ja nyt järjestelmiin on tuotu elementtejä, joiden odotetaan vaikuttavan myös arvoketjun alkuvaiheisiin eli tuotesuunnitteluun ja valmistukseen. SYKE korostaa, että on tärkeää nähdä, että lakiesityksen mukainen tuottajavastuulaajennus on osa isompaa yhteiskunnallista muutosta, jossa kiertotaloustoimet on kudottu mukaan tuotannon ja kulutuksen kaikkiin vaiheisiin.

SYKE pitää muovia sisältävien kalastusvälineiden tuottajavastuusta säätämistä perusteltuna. Ehdotuksen mukaisesti Suomeen perustetaan yhteensä 150 seisoville pyydyksille tarkoitettua keräyspistettä. Pyydysten nykyinen kokonaismäärä ei toistaiseksi ole tiedossa. Tämä luo epävarmuutta esityksessä olevaan valittujen keräyspisteiden määrään ja karttuvien kokemusten myötä sitä pitäisi voida muokata vastaamaan tarvetta. SYKE ehdottaa myös pohdintaa mahdollisen panttijärjestelmän kehittämistä tulevaisuudessa uusien, jatkossa

myytävien verkkojen osalta etenkin verkkojen palautusprosentin nostamiseksi. Kalastusvälinejätteen keräys voidaan järjestää keräysverkostoissa sekä myyntipisteissä, kun taas vapakalastuksesta syntyvän muovijätteen vastaanotto voitaisiin järjestää kampanjaluonteisesti.

Tuottajavastuun laajentaminen

Julkisuudessa tuottajavastuun laajentamisen on arvioitu uhkaavan ammatti- ja virkistyskalastusta sekä kotimaisen kalan syöntiä kalastusvälineiden hinnan nousun takia. Hallituksen esityksessä on pyritty arvioimaan tuottajille aiheutuvia kustannuksia, mutta tätä hankaloittaa käytettävissä olevien tietojen puutteellisuus. Kaikkiaan eri tuottajavastuujärjestelmien kustannusvaikutuksista on valitettavan huonosti tietoa saatavilla. Kokonaisuudessaan näiden on arvioitu olevan varsin vähäisiä, eikä esimerkiksi sähkö- ja elektroniikkalatteiden laajennettu tuottajavastuu ole käytännössä nostanut tuotteiden hintoja ja tuotteiden myyntimäärät kasvavat edelleen. Sen sijaan tuottajavastuun vaikutukset tuotteiden jätehuollon tasoon ja kierrätykseen ovat ilmeiset. (Eunomia 2022; Joltreau 2022; Vernier 2018).

Tuottajavastuun kohdentaminen tuottajiin eli kalastusvälineiden ammattimaisiin valmistajiin ja maahantuojiin on kannatettavaa. Tällöin Suomen ulkopuolella toimivat tuotteiden myyjät, joiden tuotteita myydään Suomessa, voidaan asettaa laajennetun tuottajavastuun alaisiksi toimijoiksi. Ulkomaiselle tuottajalle voidaan nimittää valtuutettu edustaja, joka hoitaa tämän sijasta tuottajavastuuseen liittyvät velvoitteet, muun muassa rekisteröityy tuottajayhteisöön, maksaa tarpeelliset maksut ja kantaa vastuun lainsäädännön noudattamisesta.

Kiertotalouden edistäminen

Lakiesityksessä ehdotetaan tuottajanvastuun myötä erilliskeräystä useille tuoteryhmille. Erilliskeräyksen tavoitteena kertakäyttöisten muovituotteiden ja kalastusvälineiden tapauksessa on erityisesti ympäristön roskaantumisen vähentäminen. Vaikutukset luonnonvarojen säästävään käyttöön ovat myös tärkeitä. Kalastusvälinejätteen osalta erityisen tärkeää on vaarallisten aineiden, kuten lyijyn, kerääminen. Esityksessä kalastusvälineiden erilliskeräykselle on asetettu numeerisia tavoitteita. Kalastusvälineiden osalta kerättyjen määrien laskennan kehittäminen on tärkeää sekä seurannan että tietopohjan karttumisen takia. Seurannan edetessä on tarpeen arvioida asetettujen tavoitteiden mahdollista kiristämistarvetta.

Erilliskeräystavoitteen lisäksi esityksessä ei ole kierrätystavoitteita kalastusvälinejätteelle. Koska keräys ei automaattisesti johda kiertotalouden tavoitteiden mukaiseen materiaalien hyödyntämiseen, SYKE esittää jatkossa pohdintaa myös mahdollisesta kierrätystavoitteen asettamisesta huomioiden kiertotalouden edellyttämät puhtaat materiaalikierrot, jolloin ympäristölle ja terveydelle vaaralliset aineet tunnistettaisiin ja poistettaisiin materiaalikierroista ja korvattaisiin ympäristöystävällisemmillä materiaaleilla. Muoveissa voi olla sekä tarkoituksella niihin lisättyjä haitallisia aineita että ympäristöstä niihin päätyneitä aineita. Kalastusvälineiden tuottajia voitaisiin myös myöhemmin kannustaa käyttämään kalastusvälineiden valmistuksessa jatkossa kierrätysraaka-aineita, kuten esimerkiksi kerättyjen verkkojen osia.

Keräyksen ja kierrätyksen lisäksi kestävän kiertotalouden kannalta on olennaista huomioida tuotteiden käyttöikä ja korjattavuus. Syke korostaa, että roskaantumisen ja raaka-aineiden kestävän käytön edistämiseksi on tärkeää edistää sellaisten kalastusvälineiden käyttöä, jotka kestävät pitkään käytössä ja jotka voidaan tarvittaessa korjata. Korjattavuuden on tutkimuksissa arvioitu vähentävän kuluttajille kohdistuvaa kustannusta, kun uusia tuotteita hankitaan aiempaa vähemmän.

SYKE muistuttaa, että uusien erilliskeräysjärjestelmien luomisessa (etenkin kalastusvälineitä koskien) on hyvä ottaa huomioon myös itse keräyksestä aiheutuvat ympäristövaikutukset. Materiaalin hyödyntämisen kannata on olennaista myös kehittää kansallista kierrätysinfrastruktuuria sekä nivoa uudet järjestelmät osaksi olemassa olevaa keräysjärjestelmäinfrastruktuuria. Tiivis yhteistyö keskeisten toimijoiden välillä edistää avointa tiedon kulkua ja ekotehokkaan keräysjärjestelmän toteuttamista.

Asiantuntijalausunnon valmisteluun ovat osallistuneet johtaja Petrus Kautto, tutkija Hanna Salo, erikoissuunnittelija Hanna Salmenperä, erikoistutkija Topi Turunen, johtava tutkija Outi Setälä ja vanhempi tutkija Pekka Kotilainen.

Tiedoksi Suomen ympäristökeskuksen kirjaamo

Suomen ympäristökeskus SYKE | Finlands miljöcentral | Finnish Environment Institute

Latokartanonkaari 11 | 00790 Helsinki | FINLAND
+358 295 251 000 | mailto: kirjaamo.syke@syke.fi | Y-tunnus 0996189-5
www.syke.fi